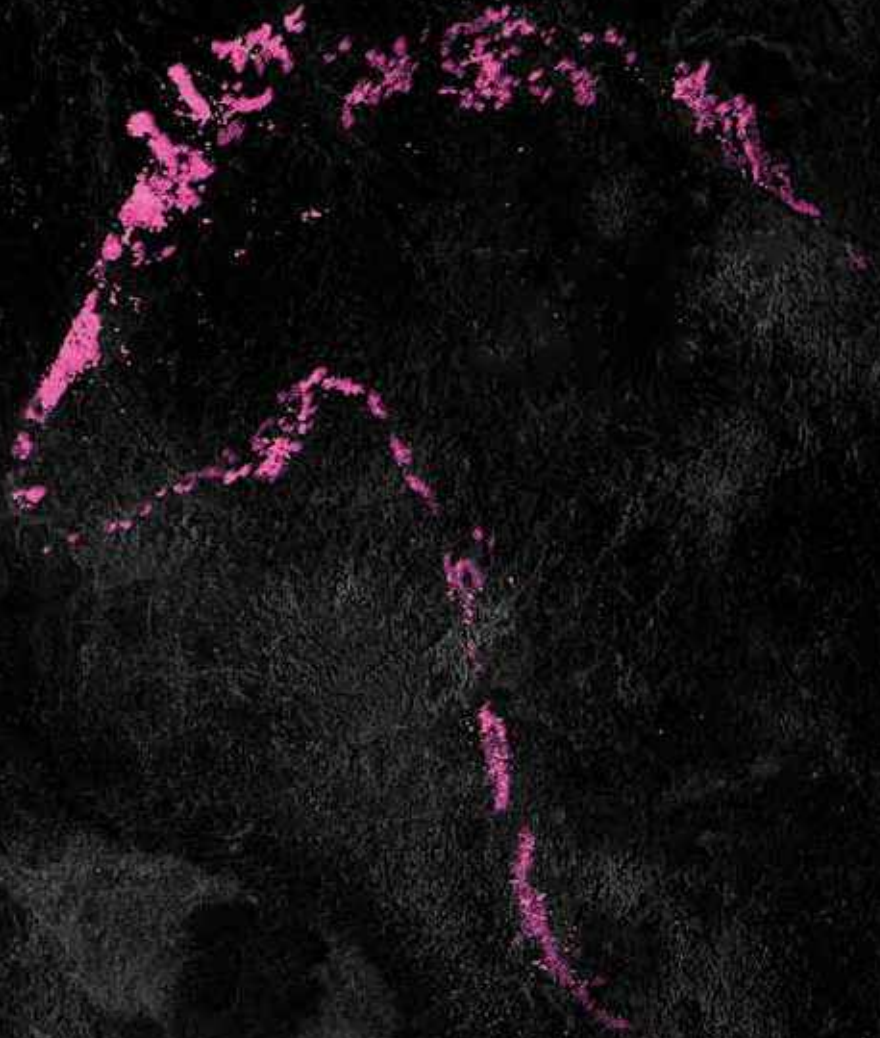

DURANGALDEA 2027 • LOS CABALLOS ROJOS DE ASKONDO
PATRIMONIO EN PELIGRO • DURANGOKO EMAKUMEEN KARTZELA

astola

ikerketa eta historia

DURANGALDEKO URTEKARIA

5.zk 2011 5€

BOLBORA USAINA

TESTUA: KARLOS ERIZ

ARGAZKIAK: TXELU ANGOITIA

Ez dago erdibiderik, Errebonbilloen jaiak maitagarria edo aspergarria da. Kutsu erlijiosoa eta militarra ikusten diote bere aurkakoek; herriaren historiaren, kulturaren eta nortasunaren aztarna bizia dela esango dute jaiaren aldekoek. Gu, ume mokoak ginela, errebonbilloen arratsaldeko ibilaldia osatzen genuen gure baitarako gizon ziren gazte taldearen atzetik. Eskopeten dunbotsa, desarra bakoitzaren ostean poltsikoratzen genituen kartutxo hustu berrien berotasunak eta airean zabaltzen zen bolbora usainak erakartzen ninduten gehien. Jaiaz maitemintzeko zio berriak ezagutuko genituen geroago, baina harrezkero hauts kartsuen usain sarkorra beti egin zait kilikagarri.

© Meliton.

© Javi Tanger.

🕒 Domeka. 5:00 a.m.

Behin izanda, betiko da bat errebonbillo. Hala dio Niko Morenok, Iñaki Irigoien Etxebarriaren "Errebonbilloak" liburuaren hitzaurrean. Eta halaxe da bai, behin izanda, urte batez jaiari parte hartuz, begi berriz ikusiko dituzu errebonbilloak aurrerantzean.

Gezur handia ei da Amandarroko semeek tiroka agurtu zutela Elorrio, Lepantoko golkoan irabazitako gudatik itzuli zirenean. Hiru, lau edo bost anaia zirela, guri bost, errebonbilloak hamabost. Urriko lehen domekarekin batera Arrosarioko Ama Birjinarena ospatzen dela, baina hastapenetan San Juan egunez egiten zela, guri bost! Sinestunak, agnostikoak, ateoak... errebonbilloak hamabost.

Hain gurea sentitzen dugun jaia Durangotik klonatu omen genuen duela lauzpabost mende, herri askotan defentsarako talde antolatuak agertzen ziren garaian. Adar biko txapela buruan, parpaila zuria lepotik behera eta zizpa eskuetan ikusten ditugu errebonbilloak; pauso geldoan irmo, tiro eginez seriozki. Argazki ofiziala da, tipikoa. Badira baina, positibatu ezinezko hamaika instant, hamaika irudi. Eta horiek dira zirraragarrienak.

Presta

Errebonbillo zaren lehen aldian ez da arraroa Sanmigeletatik bueltan txinpartuta agertzea. Hitzordua goizeko bostetan da kontzejupean

eta urtero-urtero agertuko da lurretan zurrutean ibilitako bat edo bat. Hastapenetan, Udalak gailetak eta solysombra ematen zien soldaduei barruak berotzeko, baina egun nahikoa da, antza, bakoitzak dakarren aitzurraz. Hor hasten dira komeriak. Tiro egiterakoan, pauso geldoari artez eusterakoan edo pauso arruntean ilaran zuzen abiatzerakoan.

‘Goizalde zaratatsua’ lez hartu du Gerediaga Elkarateak errebonbilloen jai, eta bai zaratatsua dena, batez ere tiro egiterakoan tropak kapitainaren aginduari baldar erantzuten diotanean. Jotzeko hotsa eman eta batean jotakoa behar lukeen tiroak metrailaketa bat dirudientean. Haserre kapitaina, buru makur eskopeteroak.

Instrukzio ariketak, berez, ez dira zailak, ezta insumituak ginenontzat ere. Egia esan, zizpa maneiatzeko, desfilatzeko eta tiratzeko, ez da aparteko trebetasunik behar. Arazoak dantzek sortzen dituzte, baina horiek arratsaldeko kontuak dira.

Istripu gutxi izan dira baina ustekabeak sarri. Behin, eskopeta kargatzera zihoala trabatuta gelditu zitzaion kartutxoa hasiberri bati. Ez aurrera ez atzera, tutuan trabatua zegoen posta. Laster argitu zen dena. Errebonbilloak kartutxoa barik, oraindik egun salmentan dauden eta eskopetaren tutuaren kalibre bereko neurria duten cliper boro-bil horietako bat sartua zeukan eskopetan. Patrikan gordetzen dira jaurtigaiak eta poltsiko berean zeuzkan, antza, tabako paketea eta pizgailua.

🕒 Domeka. 5:00 a.m.

Goizaldeko lanak bukatuta errebonbillo zuhur zintzoa lotara joango da. Arratsaldean itxura txukunarekin agertu gura du. Aspaldi, txorigalduenak lurretara joaten ziren berriro, goizeko zezenketa ikustera. Zazpi-zortzi lagun ederto aitzurtuta Simca 1200 batean lurretarako bidean! Egun pentsaezina litzateke! Egun ulergarriagoa da todoterreno erosi berrian Betsaidera joatea eta bertako aldapan lau-laua zen autoa, hankaz gora eta guztiz konkatuta bertan uztea!

Destá

Arratsaldeko bostak. Kontzejupean gaude eta plaza jendez lepo. Irten baino lehenagoko ardu-

rak eta urduritasunak. Eta lotsak. Piura halakorik! Pinguino bat ematen duzu. Eskerrak beste hamalau pinguino dituzula alboan, jada ilaran, ur hotzetan murgiltzeko prest!

Beharbada, une aspergarri bakarra plazako egonaldi luzea da. "Atsedan" egoeran, bat ere atsedanik gabe. Bost hamar minutu izan daitzke, eta luze egiten dira. Irten dira azkenik elizatik, hastera doa gure txanda. Ibilbidea azkar egiten da; ohiko kaleetan zehar abiatzen gara betiko martxa militarren erritmora, ohiko lekuetan armak aurkeztu, ohiko lekuetan tiro egin, eta konturatu orduko plazan gaude, berriro, unerik gogorrenari heltzeko kikalaldiarekin. Azken desarren ondoren eskopetak utzi eta dantza saioa baitator.

🕒 Domeka. 3:30 p.m.

Agerraldia fandangoa eta arin-arina dantzatzu bukatzen da. Aurretik, bi soldaduk Errebonbillo beste neska atera dituzte plazara. Inoiz hori be luzeegia izan da, neskek be lotsati xamar, ezetz eta ezetz, plazara ezetz.

Azken jotak lur jota utzi zaitu, baina bukatu da. Eskopeta udaltzainen lokalean utzi eta txapela parpaila lebita erantsi. Alkondara zuria eta fraka grisekin duela 30 urteko snackbarreko zerbitzariaren traza duzu orain.. Eta zein gustura! Errugbian bezala, partida bukatuta, hirugarren denbora jolasteko ordua baita. Poteoa eta afari ederra!

Zai - Jo !!

Txomin Morenok asko daki errebonbilloez. Txistua ezpainetan, 1973tik ari da tropari doinua jartzen. Aurtengoa bere 39. agerraldia izango da. Berak esana da "Errebonbillo eguneko arratsaldeko saioetan, beti ateri", musikari ona den seinale moduan edo...

Pello Eriz Errebonbilloen Kapitaina izan da 11 urtean. Bera izan zen, 1979an tropari aginduak euskaraz ematen hasi zena, "agian itzulpenean zorrotzasun handirik gabe, baina frankismo ondoko urte haietan beharrezkoa ikusi genuen". Txominek eta Pellok asko maite dute jaia eta bioi eskatu diet ganbarak freskatzeko eta kontu kontari hasteko.

🕒 Domeka. 5:00 p.m.

Franko hiltzeaz zegoela, sekulako iskanbila sortu zen herrian. Egoera politikoa puri-purian zegoen eta baziren Errebonbilloak bertan behera utzi behar zirela proposatu zutenak, erregimenaren aurkako ekintza sinbolikoa aldarrikatuz. Orduko gorriek sutsuki defendatu zuten boikotaren beharra, baina errebonbilloek presio eta mehatxu gogorrak jasan zituzten; mesedez eta arren, Errebonbilloen jaia ospatu behar zela. Eta amore eman zuten.

Handik urtebetera, goizaldeko saioa bukatuta, Felipe Lejarazuk, hordagoa bota zien eskopeteroei. Etxe parean tiro eginez gero, baba jana emango ziela bere jatetxean. Eta pilotari handiaren etxearen parean egin zuten tiro. Kasualitateak hala aginduta (?), edota frankotan egoten zirelako,

Miñotarako bidean Guardia Zibilak kontrola zuen jarria. Bertatik aditu zuten dunbotsa. Lanrrober mordoak agertu zen bat-batean eta sekulako erakustaldia eginez, dida batean inguratu zituzten errebonbilloak. Susto galanta hartu zutena txapelekerrek, bi bandoetakoek, elkar ikustean!

1979an jauzi nabarmena egin zuen jaiak. Ordura arte, eta batez ere aurreko hamarkada hartan, Errebonbilloena parranda hutsa ei zen. Goizaldeko saiotik hasita, iluntzeraino. Sabin Ansola musikari eta txistulari ezaguna izan zen hasiberriei banan-banakoa erakusten saiatu zen aurrena. Hala ere, 1979an, ez zegoen tropa osatzerik (barregarri geratzeko boluntario gutxi) eta Angel Eguren 'Zoko-ri' otu zitzaion dantza taldeko mutilek osatuko zutela errebonbilloen tropa. Nestor,

 Domeka. 5:00 p.m.

Niko, Periko, Pablo...ume moko batzuk ziren, baina sekulako ikuskizuna eskaini zuten. Istripu gutxi egon da, baina Doroteren etxe dotoreko leihoak apurtzeko ohitura nondik zetorren argitu ahal izan dugu. Urte batean, kartutxoek bolbora estaltzeko erabili ohi den kortxo tapoia eduki beharrean, plastiko gogorrez egindako es-talkia zuten. Bere etxe parean tiro egiterakoan, leihoetako kristalak txiki-txiki eginda gelditu ziren. Sekulako triskantza izan zen. Dorotek salaketa eta guzti jarri zuen. Harrezkero, eta urteetan, egongo zen Doroteri haserraldi hura gogoraziko zion eskopeterorik.

Herriari lotuta, uria defenditzeko prest

80.eko hamarkadako azkenak urte gatazkatsuak izan ziren Elorrión. Arazo mordoa zegoen sasoi-ko Udal Gobernuaren eta herriko kultur eta kirol taldeen artean eta ezinegon hura, ezinbestean, errebonbilloetan ere islatu egin zen. Bazekiten haserrea nola adierazi. Goizeko itzulian tiro egiteko lekuak ez dira aldatzen, sasoi-ko alkatearen etxe aurrean bota behar dena izan ezik. Ohitura eta betekizuna ere bada alkateak mokadutxoak prest izan behar duela troparentzat.

Orduko alkatearen etxe parean desarratu ostean, mokadua hartzera bere etxera gonbidatu zitue-
nean izan zuen alkateak errebonbilloen haserrea-

☉ Domeka. 6:00 p.m.

ren berri. Hurrengo urtean garajejan prestatu zuen gosaria, baina giroa ez zen batere baretu. Etxeko atarian, pare parean egin zuten tiro errenbonbilloek. Alkateak lonjaren atea ireki eta ederto hornituta zegoen mahaia zuten eskopeteroek begi bistan. Kapitainaren agindua entzun egin zen, ozen. “Aurrera pauso arrunta” eta denok, atabalararen erritmoari jarraiki, ospa egin zuten –aurretik adostu bezala-, luntxa, mistelak eta gozokiak bertan utzita. Eta alkatea aho bete hortz.

Hori da akaso urtero berritzen den tropa honen ezaugarri nabarmenena. Herritarrek dira eta herriko arazoak ezagutzen dituzte, eurenak ere badirelako. Errenbonbilloak herriaren alde agertuko dira beti.

Agerraldia beste herri batzuetan erakustera joan izan direnean denetarik jazo da. Sestaoko Simon Drogasetara, Portugaletara, Basaurira eta Getxora joanak dira, besteak beste, elorriarrak. Behin Basaurin, tiroka hasi eta kotxe guztien alarmak uluka hasi ziren, zoroen pare. Orduko moda berria ziren kotxezain automatikoak. Alarde alarregarria izan zen, zinez.

Algortako Portu Zaharreko plazatxoan barrezka hartu gintuzten -gure piuragatik jakina-, baina aurpegia aldatu zitzairen zeharo, elegante haiei guztiei, tiro egin genuenean. Mahaitxoan azpian ezkutatu ziren, kartutxoan estalkien erruz zuhaitzetako adar puskak euren gainean erruz jausten ziren bitartean. Irudia ‘tejerazoa’ dator kit gogora.

Estanpa surrealista gehiago marraztu dituzte bikorniodunek. 90.eko hamarkadaren hasiera zen. Egun osoko lanak bukatuta, eta Tanger jatetxean bapo afaldu ostean, Ertzantzaren automobila ikusi zuten errebonbilloek, Berrio-Otxoa kalean aparkatuta. Bertan zegoen orduan komisaldegia. "Guk babestuko dugu herria, ez ditugu hauek behar" oihukatu zuen batek, eta Belfast edo Donostiako alde zaharreko kale estuetako barrikadak legez, hantxe utzi zuten trebeska Ertzaintzaren automobila. Urdin koloreko marroia handik eta minutu eskasera ikusi zuten. Gorriak eta bi.

Errebonbilloak Berrio-Otxoa kaletik behera ari-
netetan, eta popan ertzainak, hauek ere korri-
ka. Borrak hegari ibili ei ziren! Urkizu jauregiaren
paretaren kontra 'neutralizatu' zituzten errebon-

billoak kale borrokako ekintza bat ekiditen zeu-
dela uste zuten poliziek. Eskuak paretaren kon-
tra, hankak zabalik, agiriak bistan... Algara eta
protesta eskutik helduta. Hurrengo asteetako
atsoen berriketen topten izan zen.

Historiarako gelditu da 1928ko Errebonbiloen
jaia. Irigoienek ikertutakoaren arabera, urte har-
tan herriko gazteek ez zuten parte hartu alar-
dean eta kanpotik etorritako gazteek osatu zu-
ten tropa. Txistulari taldea Galdakaotik ekarri
omen zuten. Gazte falta izan ote zen? Edo pro-
testa eta boikota egiteko modu bat? Zergatik?
Historialariak Primo de Riveraren diktadurapean
geundela gogoratzen digu.

Ohorezko errebonbilloak

Ilea urdintzen joan zaigun heinean, badira aldatu diren azturak, halabeharrez galdu ditugun ohi-turak... eta pertsonaia maitagarriak. Duda bako ohorezko errebonbilloak.

Meliton Irazabal Madariaga. Pregoilari, kanpai jole, sakristau eta errebonbillo. Zahar ezagutu genuenontzat, gazte agertzen da Irigoyenen liburuan, ziurrenik Landaburu maisuak landutako argazki bitxian. Errebonbilloen arratsaldeko saioa elizako aferak bukatzen direnean hasten da. Meliton zen elizako atea zabaldu eta atoan kapitainari prest egoteko abisua ematen ziona. Gauean, agerraldia bukatuta eta afaltzera joateko tenorean, Berrio-Otxoa kalean gora herrenka abiatzen

ginen txantxaka errebonbilloak, hanka bat espaloian eta bestea errepidean, "Don Melitón tenía tres gatos, que les hacía bailar en un plato, y por la noche les daba turrón, ¡que vivan los gatos de Don Melitón!" abestuz, himnoa balitz bezala. Bere atartean gelditzen ginen leloa errepikatzen, bera leihoan agertzen zen arte. Hura gozakaiztua! Haiexek eztarri zakar urratuak! Salamancan tuneatutako tuna geurea! Alargun gelditu zenetik Meliton ez zen gehiago leihora agertu. Hil zen arte. Egun ez dago espaloirik bere kalean. Herrenarena egiten jarraituko ote dute?

Javi Urien 'Tronpe'. Goizaldeko errebistaren ostean, eta alkateak eskaini luntxaz aparte, gosaria ederra egiten dute errebonbilloek. Aspaldi, egun etxebizitzak diren plazako Niko jatetxean

ematen zieten mokadua eta geroago Lejarazun, baina duela hamarkada batzuk Javi Urienek hartu zuen ardura Tanger tabernan.

Felipe Lejarazu jubilatzeaz zegoen eta goizaldeko jana emateari utziko ziola esan omen zien errebonbilloei. Hauek sinetsi ez edo sinetsi gura ez, baina goizeko saioa bukatuta errebonbilloek Lejarazu itxita aurkitu zuten. 'Kele' orduko alkatearen etxean tiro egitera joan zirenean, han agertu zen 'Tronpetillas', erdi lo - erdi gaupasa eginda. Jazotakoa kontatu ziotenean, bat-batean bota zuen: "Todos al bar". Eta Tangerrera abiatu ziren errebonbilloak gosaltzera. Tangerren gosaltzen dute oraindik ere baina Ane eta Marisa arduratzen dira orain otorduaz. Zoritarreko istripu batek Javiren gatz eta piperrik gabe - errejimentuaren 'cantinerritarik' gabe- utzi gintuen duela 9 urte.

Bada, azkenik, errebonbilloez harro egoteko beste arrazoi potolo bat. Irunen eta Hondarribian bizi den esperpentoa ez dela gurean gertatzen. Ezta urritik ere. Elorrion naturaltasun osoz hasi ziren neskak soldadu lanetan. Eta berdin edo gehiago txalotzen dituzte herritarrek euren dantzak eta euren eskopeten danbatekoak.

Herria gara eta ez uri. Txikia da Elorrio, eta arantzaz josia, baina gure txikitasunean, gure herriak badu zer erakutsi eta zer defendatu. Zorionak errebonbilloak eta zorionak Elorrio! Gerediagakoen bertsoak dioen lez, bizirik mantendu dadila gure altxorra! 📷

Karlos Eriz
Kazetaria